

מדינת ישראל, משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף לחינוך קדם יסודי

נושאים בציורי ההגדה

ח תוך מאגר מולטימדיה לחגי ישראל - כל שנה מחדש, למחנכות הגיל הרך
והגדת לבנך...

אמנות יהודית מרכזית

קישוט ספרים בציורים אינו מיוחד ליהודים, אך אמנות ציורי כתבי היד תופסת מקום חשוב אצל היהודים יותר מאשר אצל עמים אחרים. תחום אמנות ציור בתוך הספרים היה אחד התחומים הבלעדיים שבו יהודים שישבו בין עמים זרים יכלו לפתח ייחודיות. יהודים בגלות לא השקיעו בהקמת בניינים ציבוריים ולא פיתחו את האמנויות הקשורות לתחום הבנייה. האמן הנוצרי תכנן ובנה כנסיה, פאר את הבניין בציורי קיר או ציורי בד, כך גם האמן המוסלמי כיסה את קירות המסגד בפסוקים מקושטים מן הקוראן ואת הרצפה בשטיחים. לאמן היהודי, שהיה סגור בתוך שכונה יהודית נותרו תחומיים ייחודיים לא רבים, ביניהם ציור ועיטור כתבי יד יהודיים.

אמנות ייחודית זו שיקפה את אורח החיים של היהודים בימי הביניים שהיה מרוכז סביב הדת וקיום המצוות. כל הנושאים, המוטיבים והסמלים שהופיעו בכתבי היד היו שאובים מן המסורת היהודית.

לשם הידור מצווה

במהלך הדורות ראו היהודים לא רק את חשיבות קיום מצוות סדר הפסח אלא גם להדר בה. בין השאר על ידי שימוש בבגדים חגיגיים, כלים נאים ואף הספר המונח לפני המסובים לליל הסדר יהיה מהודר ומלכותי מתאים לאווירת לילי הסדר ומשלים אותה. הגדות המעוטרות בהידור רב נמצאו עוד מלפני המצאת הדפוס. בין ההגדות יש בעלות ציורים צבעוניים במיוחד כמו הגדת סרייבו ויש מהודרות ממנה כמו הגדת הזהב, המקושטת בריקועים מזהב וכרוכה בכריכת עור. באיורים לכתבי יד אלה אנו עדים לא רק לטעם התקופה אלא גם לטעם מזמין ההגדה.

מדינת ישראל, משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף לחינוך קדם יסודי

העותק העתיק ביותר של ההגדה המתהדר באיורים נמצא בגניזת קהיר שבו ניתן למצוא שניים מסמלי החג, את המצה והמרור.

כיום ניתן למצוא מבחר רב של הגדות מהודרות במהדורת פקסימיליה ומגוון של הגדות מודרניות מהודרות במיוחד.

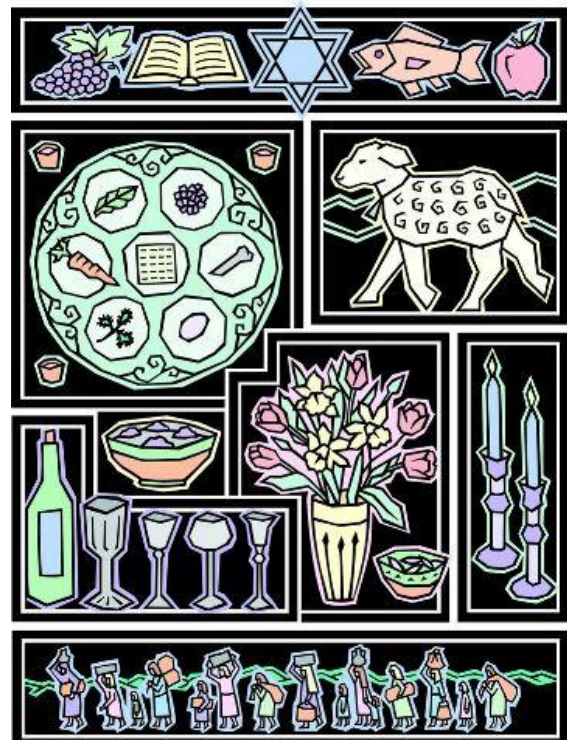
לפיתוח הסקרנות והעניין

הציורים בהגדה נועדו לעורר את הילדים מן העייפות של ליל הסדר המתארך לשעות המאוחרות של הלילה. העיון בטקסט אינו מובן לילדים ואילו הציורים מעוררים לשאלות הקשורות בחג ובסמליו. לא רק השולחן בערב זה שונה, הארוחה אחרת מכל ימות השנה, צורת הישיבה שונה אלא יש גם סיפור שהוא מיוחד לערב זה בתוך ספר ייחודי לחג. הסיפור אינו מובן רק למבוגרים אלא מקושט בציורים המדברים אל ילדים.

ציור כפרוש

הציורים בהגדה מסייעים לפרש את הכתוב בה, אם מתבוננים בהגדות מדורות שונים ניתן להבחין בהבדלים בגישת הצייר לטקסט. כנראה שעובדה זו נובעת מכך שיש הבדל בין ה"סדרים" הנערכים בכל דור ודור. אמנם קוראים את הטקסט מזה דורות אך מעיינים בהגדה בכל שנה ושנה בדרך מיוחדת. היגדים או פסקאות מקבלות כל שנה זווית ראייה אחרת. וכל קורא מוסיף לכתוב בהגדה פרשנות משלו.

בשנים האחרונות מתאפיינות ההגדות גם בתצלומי נופים, ממצאים ארכיאולוגים, תעודות היסטוריות השופכות אור על הכתוב.

מדינת ישראל, משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף לחינוך קדם יסודי

נושאים בציורי ההגדה

את ציורי ההגדות ניתן לחלק לארבע קטגוריות: ציורים ריטואליים, ציורים טקסטואליים, ציורים המתארים את יציאת מצריים וסיפורי המקרא, ציורים המתארים את אחרית הימים וביאת המשיח.

הציורים הריטואליים מתארים את ההכנות לליל הסדר ומנהגי החג והם דיאקטיים ברובם. מטרתם החינוכית ללמד את המעשים שעושים האנשים לקראת החג והם כוללים מלאכות בית רבות. ציורים אלה מתארים לנו את הלבוש, את הריהוט, את כלי הבית ואת הווי המשפחה היהודית. מהעיון בהגדות השונות בפרטים אלה, ניתן ללמוד על רציפות הדורות. התמונות לקוחות מן העבר הרחוק, מההווה ומהווי יהודי של עדות שונות. ניתן ללמוד על הדומה והשונה ועל המשותף לכל דורות בני ישראל.

הציורים הטקסטואליים המוכרים הם ציורי קרבן הפסח, תיאור המצה והמרור שהם גם בין הקדומים ביותר, מילות פתיחה מעוטרות שאותיותיהן מודגשות, ציורי חכמי בני ברק וציורי ארבעת הבנים. ארבעת הבנים מייצגים את הבן השואל בכמה דמויות: חכם, רשע, תם ושאינו יודע לשאול. ההגדה נאמרה למען כל אחד מהבנים כמו שנאמר "והגדת לבנך..", אך במיוחד לבן שאינו יודע לשאול אשר לו יש לפתוח את הכתוב ולו יש להסביר.

ההגדה מתבססת על סיפור יציאת מצרים כפי שהיא מתוארת במקרא. לסיפור המקראי נוספו מדרשים, אגדות ופיוטים. גם הציורים בהגדה שואבים את הנושאים ממקורות אלה. ציורים רבים בהגדות מתייחסים לטקסט מן המקרא כמו: ציורי עבודות, עשר המכות, חציית ים סוף ויציאת מצריים. כמו כן נמצאו בהגדה ציורים המתייחסים למדרשים בהגדה. הציורים ממחישים את התרבות בני ישראל במצרים למרות גזרותיו של פרעה כמו שנאמר "ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאוד מאוד" (שמות א ז).

בטקסט ההגדה יש רמזים, דרשות ומזמורים המביעים תקווה לביאת המשיח. אנו מוצאים רמזים אלה בחלקה השני של ההגדה עם פתיחת הדלת ואמירת "שפוך חמתך". פתיחת הדלת מרמזת על בואו של אליהו הנביא המתקשרת עם ביאת המשיח. בהגדות השונות מצוירת דמותו של אליהו כשהוא מריע בשופר ומכריז על בואו. ציורי אחרית הימים מתבטאים גם בתאורי בית המקדש השלם והבנוי לצד ההכרזה "לשנה הבאה בירושלים הבנויה". יש הגדות שבהן ניתן לראות את ציורי אליהו הנביא, המשיח ובית המקדש. בהגדות אחרות כמו הגדת אמסטרדם נמצא בציורי אחרית הימים רק את ציורי בית המקדש.

בהגדות המודרניות, מאבד עניין הגאולה את המשמעות הדתית ואילו המשמעות הלאומית פוליטית, מקבלות משמעות יתרה.

בדורות הקודמים נתפסו הציירים לחזון המובע ב"אדיר הוא יבנה ביתו בקרוב".

מתוך מאגר מולטימדיה לחגי ישראל - "כל שנה מחדש", למחנכות הגיל הרך בחינוך הממלכתי והממלכתי-דתי

שיתוף פעולה של האגף לחינוך קדם יסודי, האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים של משרד החינוך ומפ"ט עמל.

מדינת ישראל, משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף לחינוך קדם יסודי

